

ЯЦЕНКО ОЛЬГА¹,
АЛЕКСАНДРОВА МАРІЯ²,
ЯЦЕНКО ОЛЕКСАНДР³

Світові фінансові кризи: генезис, причини та вплив на економіку

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються сутність, класифікація та причини фінансових криз. Розглядаються макроекономічні показники світових фінансових криз і систематизуються показники для оцінки впливу макроекономічних змінних на фінансові кризи. Визначено особливості циклічного економічного розвитку та досліджено макроекономічні наслідки найбільших сучасних світових фінансових криз. Крім того, розглянуто генезис фінансових криз, зокрема їх виникнення та еволюцію в умовах глобалізації та інтеграції світової економіки. Автор аналізує причини криз, такі як нестабільність фінансових ринків, дисбаланси в платіжних балансах, а також роль фінансових інновацій та регуляторних недоліків. Особливу увагу приділено вивченню наслідків фінансових криз, включаючи їх вплив на зайнятість, інфляцію, економічне зростання та соціальну стабільність. Проведено порівняльний аналіз різних підходів до подолання криз, зокрема стратегій, що використовуються в розвинених і країнах, що розвиваються. Розглянуто роль міжнародних фінансових інституцій у подоланні криз і забезпеченні стабільності глобальної фінансової системи. Загалом, систематизовано наявні знання, виявлено нові фактори та механізми, що впливають на розвиток фінансових криз, та оновлено підходи до їх аналізу і прогнозування, що дозволяє глибше зрозуміти природу фінансових криз та розробити більш ефективні стратегії для їх попередження та управління. У статті надано рекомендації щодо запобігання і пом'якшення наслідків майбутніх фінансових криз, підкреслюючи важливість розуміння їх природи, ефективного макроекономічного управління та глобальної координації. Дослідження пропонує інтегровані підходи та практичні заходи для зміцнення фінансової стабільності та запобігання повторенню криз у майбутньому.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова криза, макроекономічні індикатори, економічний розвиток, циклічність, макроекономічні наслідки, фінансова система, глобальна економіка

¹ **Яценко Ольга Миколаївна** — доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна. Сфера наукових інтересів: глобальна торговельна політика, економічна дипломатія, аграрний сектор, глобалізація сільського господарства. Електронна адреса: yacenko@kneu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4399-2217>

² **Александрова Марія Олександрівна** — бакалавр з міжнародної економіки, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна. Сфера наукових інтересів: міжнародні фінанси, глобальна економіка. Електронна адреса: mariia.aleksandrova.1605@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9701-0386>

³ **Яценко Олександр Миколайович** — кандидат економічних наук, менеджер з фінансового контролю ТОВ «Вілlefорте Україна», докторант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна. Сфера наукових інтересів: міжнародна торгівля, агротрейдинг, торгова політика, інтелектуалізація торгівлі. Електронна адреса: om.iatsenko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0388-728X>

Вступ

На сьогоднішній день глобальна фінансова система є складним механізмом, що відіграє важливу роль у розвитку національних та світових економік, але також є джерелом потенційних несподіванок та стресів. Фінансові кризи на світовому рівні відображають еволюцію глобальної економіки, інтеграційних процесів та глобалізації. Постійний розвиток міжнародних економічних зв'язків призводить до збільшення поширення та складності наслідків фінансових криз, які перетинають національні кордони і набувають більшого масштабу. Глобальні кризи не лише тимчасово ускладнюють економічну ситуацію, але й ставлять перед суспільством серйозні виклики, що потребують радикальних змін. Сучасна криза — це не просто фінансові або циклічні труднощі, але й суттєва криза цивілізаційного масштабу, що може призвести до перебудови системи міжнародного поділу праці та змін у світових лідерах. Кризові явища негативно впливають на економіку, особливо у наступні роки після їх виникнення. Рецесія, інфляція, зниження платоспроможності населення та банкрутства компаній — це лише кілька наслідків криз. Вихід з кризи зазвичай супроводжується повільним відновленням економіки, але саме в цей період приймаються найефективніші рішення та відбуваються значні покращення у різних сферах діяльності.

Вагомий внесок до розвитку теорії світових фінансових криз зробили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені-економісти, серед них: А. Шварц⁴, К. Кіндлебергер⁵, Д. Сакс⁶, Г. Мінські⁷, М. Туган-Барановський⁸, О. Барановський⁹, А. Чухно¹⁰ та інші. Й. Шумпетер¹¹ та А. Коротаєв¹² суттєво вплинули на формування теорії економічного розвитку. І. Педь¹³

⁴ Schwartz A.J. Real and Pseudo — Financial Crises. 2008. 124 p. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7506/c7506.pdf>

⁵ Kindleberger C.P. Manias, Panics and Crashes, 6th ed. New York: Palgrave Macmillan. 2011. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>

⁶ Jeffrey D Sachs, Steven Radelet. The East Asian financial crisis: Diagnosis, remedies, prospects. Brookings Papers on Economic Activity. 1998. 1-90 p.

⁷ Minsky H. P. Financial instability revisited: the economics of disaster in board of governors of the Federal Reserve System, reappraisal of the Federal Reserve discount mechanism. 1972. Vol.3. Washington D. C. 95—136p.

⁸ Туган-Барановський, М.І. Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз. Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд. С. М. Злупко. 2007. С. 400 — 450.

⁹ Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. Фінанси України. № 5. 2009. 3-20с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_5_2

¹⁰ Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. Економіка України. 2010. № 1.

¹¹ Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». пер. з англ. В. Старка. 2-е вид. 2014. 401 с.

¹² Korotayev A.V., Tsirel S.V. Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008—2009 Economic Crisis. Structure and Dynamics. 2010. Vol. 4 (1). 57 p. URL: <https://escholarship.org/uc/item/9jv108xp>.

¹³ Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2012. №7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_3

та А. Лазня¹⁴ досліджували наслідки світових фінансових криз та їх вплив на глобальну економіку.

Незважаючи на значний науковий доробок у дослідженні світових фінансових криз, багато аспектів залишаються невирішеними та потребують подальшого опрацювання. Метою статті є дослідження генезису світових фінансових криз, виявлення їх основних причин, аналіз наслідків та оцінка їхнього впливу на глобальну економіку.

Сутність, класифікація та причини виникнення світових фінансових криз

У наш час питання фінансових криз набуває особливого значення. Причини криз можуть бути різноманітними, і їх розуміння вимагає різних підходів. Експерти, керівники та бізнесмени мають відмінні уявлення про сутність цього явища. Величезні втрати та різноманітні причини криз показують, що це складне явище потребує системного аналізу та спроб уникнення. Криза є невід'ємною частиною життєвого циклу будь-якої системи, включаючи фінансову. Вона визначає межі розвитку та стимулює зміни, сприяючи досягненню нової рівноваги. Однак, під час кризи виконання функцій системи стає неможливим, а збереження її якостей — ускладненим. Виникає нестійкість і порушення цілісності системи, що призводить до погіршення рівноваги. В цілому, можна сказати, що «криза» — це багатогранний економічний термін, розуміння сутності якого постійно розвивається та прогресує¹⁵.

На разі до найпоширеніших підходів щодо визначення природи кризи можна віднести такі:

1. криза як природний процес у життєдіяльності системи;
2. криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи;
3. криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків.

Отже, фінансову кризу можна розглядати з точки зору її виникнення, типу та етапу розвитку. Серед безлічі західних економістів, які зробили значний внесок у розробку теорії фінансових криз, варто згадати А. Д. Шварц, К. П. Кіндлебергера, Г. Ф. Мінські, Д. Д. Сакса, а серед українських — М. І. Туган-Барановського, О. І. Барановського, А. А. Чухно, та інших. Починаючи з 1930-х років, фінансові кризи відбуваються все частіше і стають більш руйнівними. Сучасні теоретичні концепції, які пояснюють фінансові кризи, переважно базуються на вивченні подій, які

¹⁴ Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. Економічний журнал «Світ фінансів». 2012. № 2. С. 54—62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2012_2_7

¹⁵ Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. Фінанси України. № 5. 2009. 3-20с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_5_2

відбулися в США в 1930-1933 роках, на Близькому Сході в 1997-1999 роках, в Латинській Америці в 1988 році, в скандинавських країнах у 1988 році, і під час всесвітньо-відомої кризи 2008 року¹⁶.

Незважаючи на обширність досліджень у цій галузі, погляди економістів на фінансові кризи залишаються різними. Світові фінансові кризи є складним явищем, тісно пов'язаним з економічними кризами. Різні наукові школи мають свої підходи до визначення та пояснення причин фінансових криз. Наприклад, сучасні монетаристи, такі як А. Шварц, вважають, що кризи виникають через порушення механізму банківської системи, викликані банківською панікою та втратою довіри до банків. Вона рекомендує центральним банкам підтримувати платоспроможність, надаючи ліквідність для збереження цін на активи¹⁷.

К. Кіндлебергер пов'язує фінансові кризи з діловими циклами та економічними зламами, спричиненими зовнішніми факторами, такими як війни, нові технології та зміна державної політики. Разом з Г. Мінські, він наголошує, що терміни «фінансова криза» і «валютна криза» є синонімічними, але відрізняються тим, що «валютна криза» є початковою стадією фінансової кризи, яка призводить до різкого зниження цін на активи та банкрутства у фінансових і нефінансових секторах¹⁸.

М. І. Туган-Барановський також співвідносить виникнення фінансових криз з економічними¹⁹. А. А. Чухно вважає, що причиною фінансових криз є невідповідність між новими умовами економічного розвитку та існуючим механізмом регулювання виробництва грошово-фінансовою системою²⁰. О. І. Барановський стверджує, що фінансова криза є передумовою для суттєвих якісних та структурних змін в економічній системі, що можуть призвести до руйнування чи збою у розвитку національної фінансової системи та світових ринків²¹. Згідно з вченням Д. Д. Сакса, масовий відтік капіталу спричиняє паніку на фінансових ринках, що призводить до різкого зростання відсоткових ставок, зниження курсів національних валют та банкрутства банків²².

¹⁶ Тивончук І.О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». №698: Проблеми економіки та управління. 2011. 112—118с. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e40ae55b-37e9-4e3b-b473-0f1c33149a7c/content>

¹⁷ Schwartz A.J. Real and Pseudo — Financial Crises. 2008. 124 p. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7506/c7506.pdf>

¹⁸ Kindleberger C.P. Manias, Panics and Crashes, 6th ed. New York: Palgrave Macmillan. 2011. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>

¹⁹ Туган-Барановський, М.І. Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз. Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд. С. М. Злупко. 2007. С. 400 — 450.

²⁰ Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. Економіка України. 2010. № 1.

²¹ Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. Фінанси України. № 5. 2009. 3-20с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_5_2

²² Jeffrey D Sachs, Steven Radelet. The East Asian financial crisis: Diagnosis, remedies, prospects. Brookings Papers on Economic Activity. 1998. 1-90 p.

Тож, можна сказати, що поняття «фінансова криза» описує ситуацію раптової втрати суттєвої частки ринкової вартості певних фінансових активів. Це явище викликає значні зміни в економічній системі, може порушувати її баланс, зупиняти розвиток, змінювати форму або навіть руйнувати фінансові системи окремих країн або світових ринків. Фінансові кризи виявляються у фінансовому секторі і на фінансових ринках через різке зростання відсоткових ставок, збільшення кількості проблемних банків та фінансових установ, зростання обсягів проблемних боргів, значне скорочення кредитування та збільшення випадків банкрутства. Діяльність банків та фінансових установ стає невивідною, вони переважно здійснюють спекулятивні операції, не інвестуючи в розвиток. Також можна спостерігати значне зниження цінних паперів та затримку у проведенні розрахунків.

Таким чином, фінансовою кризою можна назвати кризу, яка:

1. Охоплює фінансові ринки та установи, грошовий обіг, кредит, міжнародні фінанси, а також державні, муніципальні та корпоративні фінанси.
2. Негативно впливає на економічну активність та добробут населення в середньо- та довгостроковій перспективі.
3. Проявляється у фінансовому секторі та на фінансових ринках, міжнародних фінансах, сфері грошового обігу та державних фінансів.

Визначення фінансової кризи вимагає розгляду її спричинювачів і наслідків. Серед основних чинників зазвичай виділяють скорочення експорту, падіння цін на нерухомість та акції, різке зниження обсягу кредитування та ВВП. Причини кризи виникають в різних сферах економіки і часто пов'язані зі структурними змінами в її розвитку. Виникненню криз можуть сприяти економічна і політична нестабільність, зменшення конкурентоспроможності країни, корупція та інші фактори. Будь-який збудник фінансової кризи впливає на економічний механізм через причинно-наслідкові зв'язки між економічними змінними, що виникають послідовно і призводять до кризи²³.

При огляді останніх фінансових криз стає зрозуміло, що вони зазвичай починаються через виникнення нових інноваційних продуктів або раптового зростання попиту на нерухомість, що стимулює спекулятивний бум і ризиковані операції банків. Це призводить до проблем з погашенням кредитів у компаній та домашніх господарств, що вимушує їх розпродавати активи для вирішення заборгованості. Надлишок пропозиції над попитом спричинює зниження цін на активи. Згідно з Кіндлебергером, фінансовий ринок залишається в стані хаосу, поки учасники ринку не усвідомлять, що їх активи недооцінені, що перешкоджає торгівлі, і доки влада не прийме заходи для відновлення довіри до фінансових ін-

²³ Тивончук І.О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». №698: Проблеми економіки та управління. 2011. 112—118с. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e40ae55b-37e9-4e3b-b473-0f1c33149a7c/content>

ститутів²⁴. Г. Мінські вказує на те, що зростання кредитування спричиняє бум, який збільшує грошову масу в економіці країни²⁵.

Фінансова криза на світовому ринку є складним явищем, що виникає внаслідок різних циклічних факторів і труднощів в самому процесі фінансового розвитку. Вона впливає на всі сегменти ринку одночасно чи по черзі, охоплюючи міжнародні інститути, державні органи, корпорації та домашні господарства²⁶. Для глибшого розуміння цих криз важливо чітко класифікувати їх і враховувати різні пояснення причин, запропоновані дослідниками, для досягнення наукової систематизації. У таблиці 1 подано узагальнення класифікаційних ознак світових фінансових криз.

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

Ознака	Група
Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний
	Наднаціональний
Охоплення грошово-фінансової системи	Загальні
	Банківські системи
	Кредитні
	Бюджетні
	Кредитно-грошового обігу
	Боргові
	Валютні
	Фондові
Фактори обурення	Грошово-фінансові
	Політичні
	Економічні
	Технологічні
	Глобалізаційні

Джерело: розроблено авторами за даними²⁷

²⁴ Kindleberger C.P. Manias, Panics and Ccrashes, 6th ed. New York: Palgrave Macmillan. 2011. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>

²⁵ Minsky H. P. Financial instability revisited: the economics of disaster in board of governors of the Federal Reserve System, reappraisal of the Federal Reserve discount mechanism. 1972. Vol.3. Washington D. C. 95—136p.

²⁶ Колінець Л.Б. Концептуальні підходи до теорії світових фінансових криз. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип.9(1). С. 26-30с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bse_2016_9%281%29__7

²⁷ Шабельник Т.В., Марена Т.В., Шабельник М.М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. Науковий журнал «Бізнес Інформ». 2020. 6-13 с. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-10_0-pages-6_13.pdf

Світові фінансові кризи за ознакою «рівень міжнародних економічних відносин» поділяються на міжнародні та наднаціональні. За ознакою охоплення грошово-фінансової системи їх можна поділити на: загальні, кризи банківської системи, кредитні, фондові, бюджетні, боргові та валютні кризи. Розпізнання світових фінансових криз також вимагає урахування факторів обурення. Грошово-фінансові фактори, такі як нестабільність банківської системи, зростання сумнівних кредитів, і гіперінфляція, можуть призвести до зменшення експорту, падіння цін на акції, а також різке скорочення обсягів кредитування та зниження ВВП. Серед прикладів політичних факторів — глобалізаційні політичні процеси, корупційні явища та політичні помилки в урядовій політиці. Економічні аспекти включають стрімкий ріст попиту на нерухомість, що призводить до переливу капіталу між галузями та розширення високо-ризикованих операцій банків, а технологічні — інноваційні технології та методи управління. Глобалізаційні чинники включають різкі коливання міжнародного капіталу та вплив ТНК на управління цими потоками.

Так, запропонована система класифікації світових фінансових криз враховує взаємозв'язки між причинами та наслідками, зокрема, охопленням грошово-фінансової системи, рівнем міжнародних економічних відносин та факторами обурення. Останні активують економічні механізми причинно-наслідкового зв'язку, спричиняючи світові фінансові кризи та протиріччя у функціонуванні грошово-фінансової системи. Проте, як згадувалося раніше, в економічній літературі не існує єдиного погляду на це питання. Деякі дослідження стверджують, що протягом тривалого періоду всі випадки серйозної фінансової нестійкості можна звести до трьох основних типів: банківських криз, валютних криз та боргових криз (табл. 2).

Таблиця 2

ТИПИ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

Тип кризи	Характеристика
Банківська криза	Виникає, коли банківська система не виконує основні функції: мобілізацію коштів, надання кредитів, здійснення розрахунків. Потребує урядового втручання для запобігання дестабілізації
Валютна криза	Супроводжується суттєвим знеціненням національної валюти, різким коливанням курсу, активними спекуляціями, зменшенням золотовалютних резервів, підвищенням кредитних витрат. Зазвичай відбувається знецінення валюти на 10% і більше
Боргова криза	Виникає, коли країна не може обслуговувати свій державний борг або борги фізичних та юридичних осіб. Може бути внутрішньою або зовнішньою. Призводить до серйозних економічних проблем, таких як падіння валютного курсу, банківська нестабільність, та значні витрати на подолання наслідків кризи

Джерело: розроблено авторами за даними²⁸

²⁸ Вавілов Є.В. Емпіричне розуміння системних ризиків та фінансових криз у сучасному суспільстві. Вісник соціально-економічних досліджень. 2014. випуск 3 (54). 6 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147038665.pdf>

У деяких випадках можуть спостерігатися одночасно різні типи криз. Термін «подвійна криза» почав використовуватися для опису ситуацій, коли валютна та банківська кризи виникають паралельно. Сучасні реалії показують, що боргові кризи часто супроводжується валютними та банківськими кризами, які взаємопов’язані і можуть відбуватися одночасно або послідовно. Якщо до цього додати «потрійну кризу» — комбінацію трьох окремих криз — очевидно, що їх поєднання значно поглиблює негативний вплив на економіку країни та серйозно торкнеться фінансової системи порівняно з окремими кризами.

Макроекономічні індикатори світових фінансових криз

Фінансові кризи, широко відомі в усьому світі, стимулюють цікавість до визначення ключових макроекономічних індикаторів, які могли б послужити основою для розробки системи моніторингу з метою дострокового виявлення кризових явищ у фінансовому секторі. На поточному рівні прогресивності економічної науки немає одного загального списку основних макроекономічних показників для раннього виявлення фінансових криз. Це створює складнощі при виборі відповідних макроекономічних індикаторів, що є нетривіальним завданням щодо аналізу нестабільності глобальної фінансової системи. Відповідно до аналізу акад.мичних джерел було зібрано найбільш вагомі макроекономічні показники, які вказують на настання фінансових криз (табл. 3).

Таблиця 3

ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ
ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

Основні макроекономічні індикатори	Опис та значення для прогнозування фінансових криз
Сальдо платіжного балансу	Визначається як сума сальдо поточних рахунків та сальдо балансу руху капіталу. Позитивне сальдо вказує на заборгованість іноземних партнерів і сприяє зростанню курсу національної валюти, тоді як негативне сальдо зменшує валютні резерви і сприяє інфляційним процесам. Оптимальне значення сальдо — близьке до нуля.
Волатильність валютного курсу	Різкі коливання валютного курсу вказують на нестабільність в економіці, що підриває довіру інвесторів і збільшує ризик фінансових криз. Волатильність обчислюється як відношення стандартного відхилення обмінного курсу до квадратного кореня з періоду часу.
Зростання індексу інфляції	Вказує на зростання цін в економіці країни і вимірюється як відсоткове зростання цін на товари та послуги. Високий індекс інфляції знижує купівельну спроможність, довіру до національної валюти і може призвести до економічного спаду.

Закінчення табл. 3

Основні макроекономічні індикатори	Опис та значення для прогнозування фінансових криз
Зниження темпів реального ВВП	Зниження темпів зростання ВВП свідчить про економічний спад, що може призвести до зменшення виробництва, зростання безробіття та зниження доходів населення. Це явище часто супроводжується рецесією та збільшенням соціальних протиріч.
Відношення зовнішнього боргу до ВВП країни	Високий рівень зовнішнього боргу щодо ВВП збільшує фінансове навантаження на країну і підвищує ризик дефолту. Значення цього показника понад 50% вважається критичним.
Зростання рівня дефіциту бюджету	Свідчить про розбіжність між доходами та витратами держави. Великий дефіцит може призвести до зростання державного боргу, підвищення інфляції та обмеження можливостей фінансування соціальних програм.
Співвідношення темпів зростання міжнародних резервів країни та імпорту	Зниження цього показника вказує на зменшення обсягів іноземної валюти та золотовалютних активів, що може підірвати довіру до валюти країни та посилювати коливання на фінансових ринках.

Джерело: розроблено авторами за даними^{29, 30, 31, 32, 33, 34}

У період економічної нестабільності, до зазначених показників додатково варто включити рівень безробіття в країні, адже він має подвійний вплив на формування державного бюджету: податкові надходження до бюджету зменшуються, а витрати на соціальне страхування, що покриваються з бюджету, збільшуються. Ще багато інших показників можуть бути додані до списку індикаторів передвісників фінансових криз, проте їх вибір залежить від конкретної ситуації. Слідкування за цими показниками допомагатиме вчасно виявляти ймовірність системної фінансової кризи або конкретних її форм, таких як валютна чи торгова криза, та

²⁹ Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету ДПС України. 2013. №3(62). С.78-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_12

³⁰ Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. Вісник Національного Банку України. 2014. №6. С.39-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_6_4

³¹ Вовк В.Я. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник Національного Банку України. 2013. №3. С.20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_3_10

³² Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. Київський інститут бізнесу та технологій. 2012. №2(18). С.19-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2012_2_7

³³ Метеленко Н.Г. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2016. №4-5. С.69-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2016_4-5_14

³⁴ Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2018. № 3 (5). С. 70-77. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2018/No3/70.pdf>

розробляти ефективні стратегії управління для запобігання їх розповсюдженню на глобальному рівні.

Методичні підходи до оцінки впливу макроекономічних змінних на розмір та наслідки світових фінансових криз

При вивченні стану фінансової системи та аналізі макроекономічної стабільності країни необхідно приділити особливу увагу визначенню критеріїв і методів, що використовуються в цих дослідженнях. Для комплексного аналізу макроекономічного середовища використовуються два ключові інструменти: оцінка макропруденційних індикаторів та стрес-тестування. Макропруденційні індикатори допомагають виявляти системні ризики та загрози, які можуть виникнути внаслідок взаємозв'язків у фінансовій системі та економіці загалом. Основні макропруденційні індикатори включають³⁵:

- Агреговані мікропруденційні дані: надають чітку інформацію про поточний стан інституційних компонентів.
- Макроекономічні дані: включають показники економічного зростання, процентної ставки та валютного курсу.
- Ринкова інформація: охоплює ціни та прибутковість фінансових інструментів, а також кредитні рейтинги.
- Якісна інформація: надає інформацію про інституційну структуру та нормативне забезпечення.
- Структурні дані: включають розміри ключових секторів фінансової системи та їх структуру власності.

Агреговані мікропруденційні індикатори в основному відображають поточні або минулі рівні надійності, тоді як основні макроекономічні показники, виокремлені раніше, вказують на можливі дисбаланси, які можуть впливати на фінансову систему, що робить їх індикаторами попередження. Фінансові кризи зазвичай виникають, коли обидва види індикаторів сигналізують про вразливість, тобто коли фінансові установи ослаблені та стикаються з макроекономічними потрясіннями. Ринкова та якісна інформація, а також структурні дані, використовуються як додаткові інструменти для вивчення особливостей конкретної фінансової системи залежно від ступеня розвитку фінансових ринків³³.

Стрес-тестування, зі свого боку, дозволяє перевірити реакцію фінансової системи на системні ризики та загрози. Воно включає шість етапів

³⁵ Sundararajan V. Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices. Washington DC : International Monetary Fund. 2002. 120 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/5120159_Financial_Soundness_Indicators_Analytical_Aspects_and_Country_Practices

і за допомогою математико-статистичних інструментів моделює вплив незвичайних, але можливих подій для оцінки фінансової стабільності³⁶.

Перший етап стрес-тестування — це визначення межі аналізу³⁷. В умовах, коли портфелі окремих банківських інституцій чітко визначені, вибір фінансових установ та агрегація їхніх портфелів для відображення фінансової системи може стати складним завданням. Оскільки фінансова система виконує ключову роль у перерозподілі вільного капіталу, до аналізу часто додаються найбільш важливі та значущі суб'єкти, зокрема банки. Інший важливий аспект — це роль закордонної власності. Країни з великою кількістю банків з іноземним капіталом можуть зазнати ризиків для фінансової системи через зміну вартості цього капіталу.

Другим етапом є проведення агрегації даних та підготовки статистичних даних для аналізу. Цей процес включає зіставлення результатів стрес-тестів, проведених окремими фінансовими установами, або визначення спеціального стрес-тесту для агрегованого портфеля інституцій. Агрегація стрес-тестів можлива лише тоді, коли банки в країні мають внутрішні системи управління ризиками. В іншому випадку необхідно використовувати дані окремих інститутів для аналізу. Під час складання стрес-тесту використовуються стандартні сценарії та методології, що дозволяють спостерігати за агрегацією портфелів відповідних установ. Однак головною проблемою є вибір методу агрегації та конкретних інститутів для проведення стрес-аналізу.

Наступним етапом є вибір стрес-тесту для кожного окремого ризику, з яким може стикатися фінансова система³⁴. Основні фінансові ризики включають ринковий, валютний, кредитний, процентний, та ризик ліквідності³⁵. Стрес-тестування може зосереджуватись на окремих ризиках, таких як кредитний або процентний, або охоплювати кілька ризиків одночасно.

Вслід за вибором конкретного ризику потрібно обрати певний метод його оцінки, який застосовуватиметься для перевірки вразливості фінансової системи. В академічній літературі запропоновані наступні моделі оцінки впливу шоків на фактори ризику: моделі економічної вартості ризику (VaR), моделі екстремальних значень, моделі дюрації тощо³⁸. Ці моделі можуть використовуватись як для аналізу окремих інституцій, так і для аналізу агрегованих даних. У таблиці 4 наведено опис різних методів оцінки основних фінансових ризиків.

³⁶ Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts; CNB Internal Research and Policy Note. Praha : Czech National Bank 2004. 34 p. URL: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/economic-research/galleries/research_publications/irpn/download/irpn_2_2004.pdf

³⁷ Blaschke W. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issue, Methodologies, and FSAP Experiences. Washington : International Monetary Fund. 2001. 57 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf>

³⁸ Johnston Barry R. Assessing Financial System Vulnerabilities IMF working paper. International Monetary Fund: web site. 2000. 36 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0076.pdf>

Таблиця 4

МЕТОДИ ОЦІНКИ ОСНОВНИХ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Ризик	Метод оцінки	Характеристика
Валютний ризик	Аналіз чистої відкритої позиції щодо іноземної валюти	Врахування балансової та позабалансової позицій. Дотримання міжнародних стандартів (Базельський комітет). Стрес-тестування на зміни валютних курсів
Процентний ризик	Зіставлення термінів погашення активів та зобов'язань	Оцінка різниці між процентними доходами та витратами через невідповідність строків погашення. Стрес-тестування для оцінки впливу на чисті процентні доходи
Ризик ліквідності	Аналіз рівня ліквідності банку	Оцінка залежності від обсягу залучених депозитів та інших джерел фінансування. Стрес-тестування для оцінки впливу відтоку депозитів та інших факторів на ліквідність
Ринковий ризик	Модель Value-at-Risk (VaR)	Оцінка максимальних очікуваних втрат за певний період часу при певному рівні довіри. Визначення потенційних випадків, що можуть вплинути на вартість портфеля
Кредитний ризик	Оцінка очікуваних та несподіваних втрат	Аналіз покриття очікуваних втрат резервними фондами та цінами на кредитні інструменти. Стрес-тестування несподіваних збитків для оцінки кредитного ризику

Джерело: розроблено авторами за даними складено на основі ^{39, 40}

Після появи розуміння про основні вразливі місця наступним етапом є розробка сценарію, який стане центральним елементом стрес-тестування⁴¹. Розробка сценарію може базуватися на макроекономічній моделі або імітаційній моделі, яка забезпечує систематичний підхід до вивчення взаємозв'язків між фінансовою системою та економікою. Вибір макроекономічних та фінансових змінних є ключовим на цьому етапі, оскільки вони найбільше впливають на фінансову стабільність. Стрес-тестування може базуватися на історичних або гіпотетичних сценаріях. Історичні сценарії забезпечують конкретні дані про минулі події, що можуть повторитися у майбутньому, в той час як гіпотетичні сценарії дозволяють більш гнучко прогнозувати потенційні загрози, сприяючи кращому плануванню ризиків.

³⁹ Blaschke W. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issue, Methodologies, and FSAP Experiences. Washington : International Monetary Fund. 2001. 57 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf>

⁴⁰ Johnston Barry R. Assessing Financial System Vulnerabilities IMF working paper. International Monetary Fund: web site. 2000. 36 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0076.pdf>

⁴¹ Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts; CNB Internal Research and Policy Note. Praha : Czech National Bank 2004. 34 p. URL: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/economic-research/.galleries/research_publications/irpn/download/irpn_2_2004.pdf

Останнім і шостим етапом є тлумачення результатів стрес-тестування. Важливо враховувати можливість негативного сприйняття цих результатів ринком або їх недоречне використання конкурентами. Аналітики також можуть неправильно інтерпретувати певні сценарії як офіційні прогнози, що може призвести до неправильних висновків. Однак публікація узагальненої інформації про результати дозволяє ринкам порівнювати рівень ризиків та стимулює інші фінансові установи до проведення власних стрес-тестувань⁴².

І оцінка макропруденційних індикаторів, і стрес-тестування широко використовуються фінансовими регуляторами для проведення аналізу фінансової стійкості у багатьох країнах, проте їхнє поєднання є ключовим для повного оцінювання стабільності фінансової системи, особливо враховуючи різноманітність та унікальність фінансових систем. Важливо розуміти, що стабільна фінансова система є фундаментом економічного розвитку, оскільки забезпечує належне функціонування економіки та сприяє сталому зростанню.

Циклічність економічного розвитку

В академічній літературі є безліч інтерпретацій терміну «розвиток». У тлумачному словнику його визначення звучить як ««процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого»⁴³. Суттєво вплинув на формування теорії економічного розвитку Й. Шумпетер, який під час своєї праці виділив п'ять основних підходів для опанування цього поняття⁴⁴:

1. створення нового продукту або надання вже наявному продукту якісно нових властивостей (продуктова інновація);
2. введення нового методу виробництва, в основу якого покладено нове наукове відкриття або створення нової форми комерційного використання продукції (технологічна чи процесна інновація);
3. відкриття нових або підкорення більшої кількості вже існуючих ринків збуту (інновація у сфері збуту);
4. приваблення нових джерел сировини, незалежно від їх попередньої наявності (сировинна інновація);
5. впровадження нових форм організації (організаційна інновація).

⁴² Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts; CNB Internal Research and Policy Note. Praha : Czech National Bank 2004. 34 p. URL: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/economic-research/galleries/research_publications/irpn/download/irpn_2_2004.pdf

⁴³ Академічний тлумачний словник української мови (1970—1990) — веб-сайт. URL: <https://sum.in.ua/>

⁴⁴ Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». пер. з англ. В. Старка. 2-е вид. 2014. 401 с.

Сучасна теорія економічного розвитку розглядає його як поступовий перехід від одного етапу до іншого з додаванням нових продуктів і методів виробництва. Характерною рисою ринкової економіки є циклічність її розвитку, що проявляється у періодичних коливаннях ділової активності, де періоди активного зростання зазвичай характеризуються розширенням, а періоди спаду — більш інтенсивним розвитком. Таким чином розвиток є тимчасовим процесом, а його основні тенденції визначаються за допомогою циклічності⁴⁵.

Циклічність передбачає наявність циклів — сукупності взаємопов'язаних явищ і процесів, що утворюють завершене коло дій протягом певного часу⁴⁶. Це дозволяє розглядати соціальний та економічний розвиток як процес з циклічними змінами на новому якісному рівні, де основа розвитку лежить у раптових перетвореннях. Кожен цикл є унікальним, хоча і має загальні параметри та характеристики.

У середині ХХ ст. Й. Шумпетер запропонував виділяти чотири типи економічних циклів, залежно від причин криз і їх періодів тривалості⁴³. Назви циклів та їх основні характеристики представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

ТИПИ ЕКОНОМІЧНИХ ЦИКЛІВ ТА ЇХ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Тип циклу	Тривалість	Основні характеристики
Цикли Кітчина	2 — 4 роки	Пов'язані зі змінами в оборотних коштах та запасах товарів, що веде до надмірного виробництва і перенасичення ринку. Зниження попиту та цін веде до зменшення виробництва. Виникають через затримки в передачі інформації на ринку
Цикли Жугляра	7 — 12 років	Відносяться до перетворення інвестицій у основний капітал та оновлення технологій. Виникають через конкуренцію між галузями та періодичне оновлення основних засобів, що призводить до циклічних змін у виробництві та цінах
Цикли Кузнеця	16 — 25 років	Асоціюються з оновленням технологій та інфраструктурою, що веде до циклічних змін у будівництві та житловій сфері. Проявляються через зміни в споживчих витратах та валових інвестиціях, особливо в будівельній галузі
Цикли Кондратьєва	40 — 60 років	Пов'язані з радикальними технологічними змінами та структурними трансформаціями у світовій економіці. Виникають через періодичні інновації та важливі технологічні відкриття

Джерело: розроблено авторами за даними⁴⁷

⁴⁵ Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». пер. з англ. В. Старка. 2-е вид. 2014. 401 с.

⁴⁶ Академічний тлумачний словник української мови (1970—1990) — веб-сайт. URL: <https://sum.in.ua/>

⁴⁷ Korotayev A.V., Tsirel S.V. Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008—2009 Economic Crisis. Structure and Dynamics. 2010. Vol. 4 (1). 57 p. URL: <https://escholarship.org/uc/item/9jv108xp>.

Проаналізувавши дані таблиці 4 можна сказати, що економічний цикл — це послідовність фаз, що тривають кілька років і характеризуються коливаннями ключових показників економічної активності, таких як зростання ВВП, рівень безробіття, обсяг продажів, ціни та інвестиції. Передовою стадією циклу вважається криза, яка, по суті, ставить крапку у минулому циклі та відзначає початок нового. Загальна тривалість кожного циклу та співвідношення між окремими його етапами переважно визначаються характером та глибиною кризи. Без неї не могло б бути і циклу, адже саме систематичне повторення криз надає економічному розвитку характеру циклічності.

Макроекономічні наслідки найбільших сучасних світових фінансових криз

Найбільш визначними фінансовими кризами двадцятого та двадцять першого століть стали «Велика депресія», криза 1973 року, 2008 року та криза 2020 року. Після останньої багатьох країн досі не змогли відновитись та стабілізувати темпи економічного розвитку, тим паче, що після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, світ продовжує зазнавати великих потрясінь, а на горизонті нависає нова криза.

Однією з найвагоміших економічних криз в історії світу є Велика депресія (табл. 6). Причиною цієї кризи став крах на Уолл-стріт у 1929 році та подальші неефективні рішення уряду США. За майже 10 років Велика депресія призвела до масових збитків, рекордного рівня безробіття та втрати виробництва, особливо у промислово розвинених країнах. У 1933 році, який був найгострішим періодом кризи, рівень безробіття Сполучених Штатів досяг піку в приблизно 25%. Вважається, що Велика депресія виникла переважно через кризу надвиробництва, зачепивши країни майже всього світу.

У 1973 році сталася ще одна криза, відома як найбільша енергетична криза (табл. 7). Вона почалася після того, як деякі країни-члени ОПЕК оголосили нафтове ембарго у відповідь на постачання США зброї до Ізраїлю під час четвертої арабо-ізраїльської війни. Ембарго припинило експорт нафти до США та їх союзників, що спричинило серйозні дефіцити нафти та різке зростання її цін. Це призвело до економічної кризи у США та інших розвинених країнах. Криза 1973 року характеризувалася високою інфляцією та економічною стагнацією, відомою як «стагфляція» (стагнація + інфляція). Відновлення виробництва та зниження інфляції до нормального рівня зайняло не один рік.

Таблиця 6

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВЕЛИКОЇ ДЕПРЕСІЇ

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
1929 рік	Сполучені Штати Америки	1. Зростання обсягів виробництва. 2. Надвеликі пільги монополіям. 3. Спекуляція кредитами через їх дешевизну. 4. Закриття європейських ринків для американських товарів та послуг.	1. Зростання рівня безробіття більш ніж на 25%, багато людей опинилось за межею бідності. 2. Зростання цін за рахунок підвищення рівня інфляції. 3. Закриття 5 тисяч банків та знецінення акцій на 40 млрд. доларів. 4. Скорочення виробництва на 50%.

Джерело: розроблено авторами за даними ⁴⁸

Таблиця 7

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КРИЗИ 1973 РОКУ

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
1973 рік	Сполучені Штати Америки, країни-члени ОПЕК, а також Єгипет та Сирія	1. Політичний конфлікт. 2. Принципове припинення постачання нафти країнам, що підтримали Ізраїль. 3. Зменшення обсягу видобутку нафти задля впливу світових цін на свою користь.	1. Послаблення конкурентоспроможності автомобільного ринку США. 2. Розірвання дипломатичних стосунків з Ізраїлем у більшості країн. 3. Підвищення цін на бензин та дизель. 4. Масова економія в США.

Джерело: розроблено авторами за даними ⁴⁶

Найбільш відома фінансова криза — це криза 2008 року, яка спричинила Велику рецесію, найсерйозніший фінансовий крах після Великої депресії (табл. 8). Вона почалася з руйнування житлового ринку в США і призвела до банкрутства одного з найбільших інвестиційних банків у світі, Lehman Brothers. Це викликало близький крах багатьох провідних фінансових установ і компаній, що змусило уряди втрутитися з безпре-

⁴⁸ Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2012. №7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_3

цедентною допомогою. Економічне відновлення зайняло майже десятиліття, і деякі країни досі відчувають наслідки кризи 2008 року.

Таблиця 8

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КРИЗИ 2008 РОКУ

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2008 рік	Сполучені Штати Америки	1. Іпотечна криза у США. 2. Спростився доступ до кредитних програм для позичальників. 3. Проблема неякісних кредитів. 4. Падіння цін на акції	1. Банкрутство декількох європейських банків. 2. Широке скорочення бізнесу. 3. Зростання безробіття. 4. Скорочення державних доходів.

Джерело: розроблено авторами за даними ⁴⁹

Остання велика криза — криза 2020 року — виникла через пандемію COVID-19^{50,51}, яка спричинила значні зміни у світовій економіці та фінансовій системі (табл. 9). Уряди запровадили карантинні заходи для обмеження поширення вірусу, що призвело до скорочення економічної активності та зростання рівня безробіття. Фінансові ринки зазнали значних коливань, а ціни на активи різко впали. І хоча після пандемії почалося активне надолуження втраченого, повне відновлення економіки може зайняти багато часу.

Російське повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року стало однією з ключових подій сучасності⁵². Наслідки цієї війни можуть стати найзначнішими у Європі з часів Другої світової війни, спричиняючи глобальний вплив на економічне зростання, адже ця війна значно сповільнила процес відновлення після пандемії COVID-19 та прискорила інфляцію (табл. 10). Негативні наслідки війни, ймовірно, будуть впливати на світову економіку в середньостроковій та довгостроковій перспективі, особливо на реальний сектор, та можуть призвести до нової світової фінансової кризи.

⁴⁹ Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Економічний журнал «Світ фінансів»*. 2012. № 2. С. 54—62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2012_2_7

⁵⁰ Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., & Nitsenko, V. (2022). International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*, 23(2), 382—398. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228>

⁵¹ Reznikova, N., Bulatova, O., Yatsenko, O., & Ivashchenko, O. (2022). Fiscal instruments of regulatory competition in the face of challenges to macroeconomic stability during a pandemic COVID-19. *Economics of Development*, 21(2), 35-41. [https://doi.org/10.57111/econ.21\(2\).2022.35-41](https://doi.org/10.57111/econ.21(2).2022.35-41)

⁵² Mykhailova M., Yatsenko O., Zavadzka Y., Afanasieva O., Haas R. Auswirkungen des Ukrainekriegs auf den globalen Agrarhandel. *Die Bodenkultur: Journal of Land Management, Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91—105, 2023. DOI: 10.2478/boku-2023-0008.

Таблиця 9

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КРИЗИ 2020 РОКУ

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2020 рік	Китай	1. Пандемія COVID-19 та введення карантинних обмежень. 2. Зупинка економічної активності та закриття бізнесів. 3. Зменшення виробництва та споживчого попиту. 4. Втрати робочих місць та банкрутства підприємств. 5. Коливання на фінансових ринках та зниження цін на сировину. 6. Руйнівний вплив на міжнародну торгівлю	1. Глибока рецесія. 2. Збільшення безробіття. 3. Зниження обсягів виробництва та економічної активності. 4. Падіння споживчого попиту та інвестицій. 5. Збільшення боргового навантаження на уряди. 6. Зменшення експорту та імпорту. 7. Зростання дефіциту бюджетів. 8. Збільшення кількості банкрутств підприємств. 9. Фінансові труднощі для сімей і бізнесів.

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 10

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ КРИЗИ 2022 РОКУ

Рік	Країна, в якій зародився початок кризи	Основні причини	Макроекономічні наслідки
2022	Україна	1. Військові дії та агресивна діяльність РФ в Україні.	1. Зростання цін на сировинні товари. 2. Застій у трьох найпотужніших економіках світу — США, ЄС та Китаї. 3. Міграція населення. 4. Зниження рівня національної безпеки. 5. Різке зростання цін на енергію. 6. Поява продовольчої небезпеки. 7. Уповільнення світової економіки в цілому.

Джерело: розроблено авторами

Таким чином, можна сказати, що кожна фінансова криза, незважаючи на певну циклічність і повторюваність, має свої унікальні особливості,

зумовлені різними факторами та подіями. Однак незмінним залишається те, що фінансові кризи істотно впливають на макроекономічні показники, які позиціонуються свого роду індикаторами та попереджувальними сигналами. В умовах безпрецедентної динамічної глобалізації та четвертої промислової революції ці показники стають ще важливішими, адже ігнорування глобальних викликів та ризиків знижує ефективність функціонування економік та ведення міжнародної торгівлі.

Висновки

Світові фінансові кризи відображають глибокі дисбаланси глобальної економіки та мають серйозні наслідки для міжнародних фінансових ринків. Їх виникнення зумовлене багатьма факторами, такими як проблеми у банківській системі, зовнішні втручання, технологічні зрушення та глобалізація. Важливою для передбачення криз та реагування на їх наслідки є оцінка макроекономічних індикаторів, таких як сальдо платіжного балансу, інфляція та валютний курс. Вплив макроекономічних змін підкреслює необхідність координації економічної політики на міжнародному рівні та зміцнення регуляторного контролю. Циклічність економічного розвитку відображає чергування фаз зростання та спаду, акцентуючи на потребі в адаптивному управлінні, що здатне ефективно реагувати на економічні турбуленції. Загальний вплив світових фінансових криз на глобальну економіку охоплює зниження ВВП, нестабільність на фінансових ринках, спад інвестицій та зростання безробіття. Так, ефектне управління кризовими ситуаціями передбачає не лише реакцію на кризу, але й активну підготовку до неї за допомогою стрес-тестування та макропруденційних індикаторів. Тільки комплексний підхід до управління економічною стабільністю може зменшити ризики фінансових криз і сприяти стійкому розвитку світової економіки.

Список літератури

1. Bazaluk, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Bibla, I., Karasova, N., & Nitsenko, V. (2022). International integration processes influence on welfare of country. *Journal of Business Economics and Management*, 23(2), 382–398. <https://doi.org/10.3846/jbem.2022.16228>
2. Blaschke W. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issue, Methodologies, and FSAP Experiences. Washington : International Monetary Fund. 2001. 57 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp0188.pdf>
3. Čihák M. Stress Testing: A Review of key Concepts; CNB Internal Research and Policy Note. Praha : Czech National Bank 2004. 34 p. URL:

https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/en/economic-research/.galleries/research_publications/irpn/download/irpn_2_2004.pdf

4. Jeffrey D Sachs, Steven Radelet. The East Asian financial crisis: Diagnosis, remedies, prospects. *Brookings Papers on Economic Activity*. 1998. 1-90 p. URL: <https://www.econ.columbia.edu/sitefiles/file/about/director/documents/BPEA19981withRadelet-TheEastAsianFinancialCrisis.pdf>

5. Johnston Barry R. Assessing Financial System Vulnerabilities IMF working paper. *International Monetary Fund*: web site. 2000. 36 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0076.pdf>

6. Kindleberger C.P. Manias, Panics and Crashes, 6th ed. New York: Palgrave Macmillan. 2011. URL: <https://delong.typepad.com/manias.pdf>

7. Korotayev A.V., Tsirel S.V. Spectral Analysis of World GDP Dynamics: Kondratieff Waves, Kuznets Swings, Juglar and Kitchin Cycles in Global Economic Development, and the 2008–2009 Economic Crisis. *Structure and Dynamics*. 2010. Vol. 4 (1). 57 p. URL: <https://escholarship.org/uc/item/9jv108xp>.

8. Minsky H. P. Financial instability revisited: the economics of disaster in board of governors of the Federal Reserve System, reappraisal of the Federal Reserve discount mechanism. 1972. Vol.3. Washington D. C. 95–136p.

9. Mykhailova M., Yatsenko O., Zavadzka Y., Afanasieva O., Haas R. Auswirkungen des Ukrainekriegs auf den globalen Agrarhandel. Die Bodenkultur: Journal of Land Management, *Food and Environment*. Volume 74, Issue 2, 91–105, 2023. DOI: 10.2478/boku-2023-0008.

10. Reznikova, N., Bulatova, O., Yatsenko, O., & Ivashchenko, O. (2022). Fiscal instruments of regulatory competition in the face of challenges to macroeconomic stability during a pandemic COVID-19. *Economics of Development*, 21(2), 35-41. [https://doi.org/10.57111/econ.21\(2\).2022.35-41](https://doi.org/10.57111/econ.21(2).2022.35-41)

11. Sundararajan V. Financial Soundness Indicators: Analytical Aspects and Country Practices. Washington DC : *International Monetary Fund*. 2002. 120 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/5120159_Financial_Soundness_Indicators_Analytical_Aspects_and_Country_Practices

12. Schwartz A.J. Real and Pseudo — Financial Crises. 2008. 124 p. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7506/c7506.pdf>

13. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1990) — веб-сайт. URL: <https://sum.in.ua/>

14. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. № 5. 2009. 3-20с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2009_5_2

15. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. *Науковий вісник національного університету ДПС України*. 2013. №3(62). С.78-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_12

16. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. *Вісник Національного Банку України*. 2014. №6. С.39-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2014_6_4

17. Вавілов Є.В. Емпіричне розуміння системних ризиків та фінансових криз у сучасному суспільстві. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. випуск 3 (54). 6 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147038665.pdf>

18. Вовк В. Я. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Вісник Національного Банку України*. 2013. №3. С.20-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_3_10
19. Колінець Л.Б. Концептуальні підходи до теорії світових фінансових криз. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип.9(1). С. 26-30с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_9%281%29__7
20. Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. *Київський інститут бізнесу та технологій*. 2012. №2(18). С.19-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkib_2012_2_7
21. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Економічний журнал «Світ фінансів»*. 2012. № 2. С. 54–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2012_2_7
22. Метеленко Н.Г. Криза національної банківської системи: причини, тенденції та шляхи подолання. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2016. №4-5. С.69-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2016_4-5_14
23. Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2012. №7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_7_3
24. Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2018. № 3 (5). С. 70-77. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2018/No3/70.pdf>
25. Тивончук І.О. Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. №698: Проблеми економіки та управління. 2011. 112–118с. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e40ae55b-37e9-4e3b-b473-0f1c33149a7c/content>
26. *Туган-Барановський, М.І.* Періодичні промислові кризи. Історія англійських криз. Загальна теорія криз. Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд. С. М. Злупко. 2007. С . 400 – 450.
27. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. *Економіка України*. 2010. № 1.
28. Шабельник Т.В., Марена Т.В., Шабельник М.М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. *Науковий журнал «Бізнес Інформ»*. 2020. 6-13 с. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-10_0-pages-6_13.pdf
29. *Шумпетер Й. А.* Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». пер. з англ. В. Старка. 2-е вид. 2014. 401 с.

Стаття надійшла до редакції: 14 березня 2024 р.

Прийнято до публікації: 26 травня 2024 р.

Опубліковано: 15 липня 2024 р.